

SEBASTIÀ FARNÉS I LA PAREMIOLOGIA CATALANA

CARME ORIOL CARAZO
Universitat Rovira i Virgili
carme.oriol@urv.cat

RESUM

L'article estudia les aportacions realitzades per Sebastià Farnés (1854-1934) en el camp de la paremiologia des de les seves publicacions a les revistes catalanes de l'època (*La Renaixensa*, *La Il·lustració Catalana*, *Arxiu de Tradicions Populars i Catalana*) i l'edició del llibre *Assaig de paremiologia catalana comparada* (1913) fins a l'elaboració de la seva gran obra, la *Paremiologia catalana comparada* (1992-99). L'estudi analitza les motivacions que van dur Farnés a interessar-se per la paremiologia, les influències que va rebre i la seva col·laboració amb l'*Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*, dirigit per Tomàs Carreras i Artau. Els resultats del treball mostren que Farnés va ser un folklorista preparat, que va aplicar amb eficàcia el comparativisme a l'estudi de les parèmies. Finalment, la seva gran contribució a l'estudi de la paremiologia catalana el situa com una de les figures més importants de la història del folklore català.

PARAULES CLAU: parèmia; paremiologia; folklore; català; història; Sebastià Farnés.

SEBASTIÀ FARNÉS AND THE CATALAN PAREMIOLOGY

ABSTRACT

The article studies the contributions offered by Sebastià Farnés (1854-1934) in the field of paremiology from his publications in the Catalan journals of his time (*La Renaixensa*, *La Il·lustració Catalana*, *Arxiu de Tradicions Populars i Catalana*) and the edition of the book *Assaig de paremiologia catalana comparada* (1913) to the preparation of his great work, *Paremiologia catalana comparada* (1992-99). The study analyses the reasons for Farnés becoming interested in paremiology, the influences that he received and his collaboration with the *Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya* under the direction of Tomàs Carreras i Artau. The results of this work show that Farnés was a well prepared folklorist, who efficiently applied the comparative method to the study of proverbs. Finally, his great contribution to the study of Catalan paremiology places him among the most important figures in the history of Catalan folklore.

KEY WORDS: proverbs; paremiology; folklore; Catalan; history; Sebastià Farnés.

Sebastià Farnés i Badó (Sant Feliu de Codines, Vallès Oriental 1854 - Barcelona 1934) va ser un home polifacètic. Advocat de formació, va estendre el seu camp d'interessos cap a l'estudi de la taquigrafia, va col·laborar en la premsa de l'època, i també va ser escriptor i folklorista.¹

Com a folklorista va dedicar la seva atenció a diversos gèneres del folklore: el mimologisme, la cançó, l'endevinalla, la llegenda, la rondalla i, de forma molt especial, la parèmia. Les seves aportacions en el camp del folklore es concreten en articles publicats en les revistes *La Renaixensa*, *La Il·lustració Catalana*, *Arxiu de Tradicions Populars*, i *Catalana*, entre d'altres, i en llibres com

¹ Sobre el perfil biobibliogràfic de l'autor, vegeu Vidal Alcover, Sunyer i Savall (1992).

Narraciones populares catalanas (1893) i *Assaig de paremiologia catalana comparada* (1913).

En aquest treball ens centrarem en les aportacions de Farnés en el terreny de la paremiologia des de les seves primeres publicacions a la premsa de l'època fins a la consecució de la seva gran obra, la *Paremiologia catalana comparada* (Farnés 1992-99),² que va restar inèdita fins que a principis de la dècada dels 90 Jaume Vidal Alcover, Magí Sunyer i Josep Lluís Savall, amb la col·laboració de Josep M. Pujol, es van fer càrrec de la seva edició.³

1. LES PRIMERES PUBLICACIONS

Les primeres publicacions de Farnés són en forma d'articles a la premsa de l'època. Així, a *La Renaixensa* publica tres articles sobre parèmies en els números corresponents als anys 12 (1882), 13 (1883) i 14 (1884), respectivament.

L'any 1882, publica "Un refran popular" (Farnés 1882). En aquest article, l'autor es fixa en les parèmies que fan referència al caràcter, costums, usos, maneres de sentir i pensar, etc., de la gent dels pobles. Comenta que no hi ha gaires pobles que no en tinguin i, per això, apunta que caldria publicar un aplec d'aquestes parèmies. La idea que transmet Farnés és que la recuperació d'aquest patrimoni, a més de ser important per a la salvaguarda de la literatura popular, seria també útil per a la història, la geografia i la lingüística.

Farnés se centra en la parèmia "Gent d'Arbúcies / gent d'astúcias", coneguda també amb la variant: "Gent d'Arbúcies / gent d'astúcias / mata-valons", i n'explica l'origen a partir de les dades que li proporciona una llegenda. Farnés s'interessa per relacionar el significat de la parèmia amb la narració d'uns fets llegendaris, però no comprova la base real que pugui tenir la llegenda, tot i que comenta que caldria fer-ho.

La llegenda explica que al final de la guerra de successió, en passar per Arbúcies les tropes borbòniques que marxaven de Catalunya, una de les columnes militars va ser objecte d'una emboscada per part dels habitants de la població. La major part dels soldats que van morir en aquesta acció eren guardes valons, cosa que explicaria el significat de "mata-valons" que apareix en la variant de la parèmia.

El 1883, Farnés publica "Refrans catalans" (Farnés 1883). En aquest cas, Farnés dedica l'article a la parèmia "Qui fa donació com en Rabassa, que li

² Aquest treball és un dels resultats de la recerca sobre literatura popular catalana duta a terme en el marc del projecte FFI2012-31808 del Ministeri d'Economia i Competitivitat. Així mateix, s'inclou en la línia d'investigació del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC), reconegut i consolidat per la Generalitat de Catalunya (2009 SGR 644, 2014 SGR 755).

³ Per a l'estudi de les publicacions de Farnés, ha estat de gran ajuda la base de dades BiblioFolk. Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana <http://www.bibliofolk.arxiudedefolklore.cat>, que serveix de suport al projecte sobre literatura popular catalana FFI2012-31808.

piquin lo cap ab una massa". A l'inici de l'article, Farnés diu que la seva intenció no és estudiar la història de la parèmia o dir com s'ha format, sinó que el que pretén és donar l'explicació popular sobre el seu origen. I per fer-ho, se serveix d'una rondalla molt coneguda que, segons ell mateix diu, sempre acaba amb aquesta parèmia.

Farnés utilitza en el seu article la versió "L'avi Rabassa",⁴ que va recollir a Arbúcies. Aquesta rondalla té, efectivament, una funció explicativa fraseològica que fa visible el sentit de la parèmia: no és bo desfer-se dels bens que hom té en vida.

Com a parèmies equivalents a aquesta, Farnés en dóna dues més, una en català: "Si donas abans de morir / Aparellat per sufrir"; i, una altra, en castellà, molt semblant a la que dóna origen a l'article: "Quien da lo suyo antes de su muerte / Que le den un mazo en la frente" (*Bastús*).⁵

El 1884, amb el mateix títol, "Refrans catalans" (Farnés 1884a), Farnés publica un article dedicat a la parèmia "Home roig y gos pelut, primer mort que conegut". En aquest cas, Farnés es fixa en el fet que hi ha parèmies que són el reflex de supersticions antigues. En aquest cas, per exemple, la parèmia reflecteix la superstició segons la qual les persones pel-roges no són de fiar o són malvades i, per tant, no és bo tenir-hi tractes. Farnés explica que aquesta superstició és molt generalitzada i que es troba reflectida també en altres parèmies com són: "Home roig / no't fassi goig"; "Home roig / ó es molt sabi ó es molt boig"; "Boig y roig sempre 'n resurten"; "No 't fihis d'home roig, ni de ca roig ni de pedra rodoladissa"; i "No 't fihis d'aigua que no corra / ni d'home que porta barba roja", entre d'altres. Finalment, Farnés estableix una hipòtesi sobre l'origen de la superstició que es remuntaria a l'antiguitat clàssica i egípcia.

Aquest mateix any, Farnés publica a *La Il·lustració Catalana* el treball titulat "Refrans catalans. Qui no't conegui que't compri" (Farnés 1884b). L'article també inclou una rondalla, recollida per Farnés a Sant Feliu de Codines, que explica l'origen de la parèmia,⁶ i que es troba, per tant, en situació explicativa

⁴ La rondalla correspon al tipus ATU 982 del catàleg tipològic internacional d'Arne, Thompson i Uther [ATU] (Uther 2004). Concretament, la versió de Farnés presenta el següent argument: L'avi Rabassa deixa les propietats al seu únic fill i, des d'aquell moment, deixa de ser el més privilegiat de la casa. Cansat de la situació, visita un amic que li diu que té la solució al seu problema. L'amic escriu unes paraules en un paper i, després, el dóna a l'avi Rabassa, juntament amb unes monedes que li deu. Quan l'avi arriba a casa, el seu nét veu com l'home amaga els diners i ho explica a la mare. El fill i la nora pensen que l'avi és molt ric i el comencen a tractar molt bé. L'avi recupera tots els privilegis que tenia. El dia que mor, el fill obre la caixa dels diners i només hi troba una maça i un paper on hi ha escrit "qui fassi donació com en Rabassa, que li piquin lo cap ab aquesta massa".

⁵ La parèmia procedeix de la col·lecció de Vicenç Joaquim Bastús i Carrera. Tot i que Farnés no indica la referència exacta de l'obra consultada, segurament es refereix a *La sabiduria de las naciones ó Los evangelios observados* (Bastús 1862-67).

⁶ La rondalla es va publicar posteriorment en castellà amb el títol "Quien no te conozca que te compre" (Farnés 1893: 41-48).

paremiològica.⁷ Al final de la rondalla, Farnés fa un apunt interessant sobre com era la versió del narrador i justifica per què, ell com a col·lector, ha intervingut en la redacció del text. En reproduïxo, tot seguit, el fragment:

Lo qui 'm contá aquesta anécdota la explicava ab uns detalls plens de veritat, lo mateix que ell hi hagués intervingut: citava tots los camins per hont va passar lo pagès; fins deya que la fira era la de Vich; pero jo ho he contat bastant rebaixat de tó, trayent-li tot lo sabor local que 'l narrador li donava, porque 'l refrá en qüestió no es exclusiu de Catalunya (Farnés 1884b: 76).

En aquests treballs, l'interès de Farnés per l'estudi de les parèmies va lligat a la voluntat d'explicar-ne el significat, bé a partir de rondalles que les inclouen com a fórmules fraseològiques de tancament del relat, o bé a partir de llegendes que aporten dades històriques relacionades amb el tema de la parèmia. Així mateix, en els seus articles s'observa un interès per la paremiologia comparada ja que sovint posa en relació versions catalanes amb les equivalents en altres llengües.

2. L'ASSAIG DE PAREMIOLOGIA CATALANA COMPARADA

L'any 1913, Farnés publica el primer volum del que havia de ser la seva obra més important, la *Paremiologia catalana comparada*. El llibre, titulat *Assaig de paremiologia catalana comparada* (Farnés 1913), conté 259 parèmies, amb explicació contextual i classificades "per ordre alfabètic del primer substantiu de cada adagi, refrà ò dita popular, y, en son defecte, del primer verb donant preferència al infinitiu" (Farnés 1913: 9).

El volum, que comença amb l'entrada "Abarcar" i acaba amb "Amich", va introduït per un breu pròleg de presentació. En aquest pròleg l'autor explica com es va iniciar el seu interès per l'arreglaga de parèmies catalanes. Diu:

Un llibret que ja tenia set anys quan jo vàreig venir al món, m'oferí una *Colección de refranes catalanes con su correspondència castellana*,⁸ allà cap al any 1870, y me vàreig proposar completarla, comprovant cada un dels adagis que conté ab les dites de viva veu pel meu poble nadiu. Després volguí assenyalarli a cada variant recullida, l'indret ahont l'havia trobada, y'm vingué'l desitx de saber la procedencia de cada parèmia, ab l'auxili de la comparansa ab lo text castellà, francès, italià, llatí... Tenia un veritable afany per recullir en el llibre la dita vulgar, manejada per la intel·lectualitat de tots els temps...

⁷ La rondalla correspon al tipus rondallístic ATU 1529 i presenta el següent argument: Dos estudiants decideixen prendre-li el ruc a un pagès. Mentre un el distreu, l'altre treu les morralles al ruc i se les posa ell. El primer estudiant es queda enrere i s'endú el ruc. El segon estudiant diu al pagès que es va convertir en ruc per redimir els seus pecats i que, un cop redimit, ha tornat a la forma humana. El pagès s'ho creu i el deixa marxar. Els estudiants venen el ruc. Més tard, el pagès veu el seu ruc en una fira; es pensa que és l'estudiant que ha tornat a pecar, se li acosta i exclama: "Qui no et conegui, que et compri".

⁸ L'autor es refereix a la col·lecció que figura a l'apèndix del *Diccionario catalán-castellano redactado en vista de cuantos se han publicado hasta el día por D. y M.* (libro de falquitrera) (Diccionario D. y M. 1847).

Aquexa sí qu'era una càrrega massa fexuga per durla un home sol y de un sol camí [...]. No obstant, ja tenia en mon poder passa de dotze mil paremies catalanes, y tot just havia començat a tastar aquexa maravellosa bota de Sant Farriol de la cultura popular, que may s'estronca... ¿Què'n faria? No havia pas de llesarles sota l'ayguera (Farnés 1913: 5-6).

A continuació, Farnés justifica la seva decisió d'utilitzar el terme "parèmia" i, consegüentment, de fer servir el nom de "paremiologia" (que inclou en el títol del seu llibre), tot i que tant en aquest treball com en altres de posteriors utilitzarà, en les seves explicacions, altres termes com "adagi", "sentència", "referta", etc. Diu:

Les diferències que hi hà entre referta, dita ò ditxo, refrà, adagi, proverbis, màximes, sentències, aforismes, modismes, frases proverbials, seria llarch enumerarles. Una paraula sola les abraça totes: PAREMIA; d'aquí la veu paremiologia per indicar tot axò que'n podríem dir art retòrich del poble, veritable cultura nacional (Farnés 1913: 6).

Tot seguit, Farnés reflexiona sobre la naturalesa de la parèmia, el seu naixement i evolució, i introdueix un tema que reprendrà en treballs posteriors: el d'estudiar la parèmia per dignificar la llengua catalana i per recuperar mots que han quedat en desús, però que perviuen en aquesta unitat fraseològica. En el fragment següent podeu veure il·lustrat aquest darrer aspecte en els comentaris que fa respecte al verb "noure":

Còm nexen? Quí'ls produheix? Tothom. Diuen que en Prim fou l'autor del ò *faxa ò caxa*, equivalent, fins a cert punt no més, al *antich ò ab l'escut ò sobre l'escut*. Mes altres son obra de diferents homes y fins de diferents generacions. *Molt parlar mou*, es fruyt de la inteligencia d'algú que, com se sol dir, prengué'l rave per les fulles, y, naturalment, se quedà sense rave. Lo veritable proverbí, ò la parèmia, era un aforisme:

Molt parlar nou,
molt gratar cou⁹

Y vetaquí com la paremia avalora'l llenguatge, el neteja, el fixa, el guarda de les maleses de la ignorancia. Mentres visca la paremia anterior, el poble usará la bella paraula *noure*, danyar, perjudicar, esser obstacle, y entendrà perfectament lo significat de la veu viventa *nosa*, obstacle, entorpiment, que'l poble oposa a la paraula servey, utilitat (Farnés 1913: 6).

Per acabar, Farnés justifica el valor de fer una Paremiologia Catalana Comparada amb l'argument que de la comparança de parèmies entre diferents idiomes se'n dedueix la continuïtat o discontinuïtat de la cultura. I enllaça aquesta idea amb el valor patriòtic de la paremiologia catalana. Diu:

¿Qui serà que, conexent aquest tresor de la paremia catalana, pensarà en menyspreuarlo? [...] no siguem nosaltres matexos, més castellans que'ls de la plana de Castella, els qui menyspreuem lo nostre: tinguèm compte que si quelcom val Catalunya en lo món, es com a catalana (Farnés 1913: 8).

⁹ Farnés (1992-99, vol 6: 900-901) inclou la parèmia a l'entrada P 923. Fàbregas (2010: 133) fa referència a aquesta parèmia en el seu estudi comparatiu entre la paremiologia catalana i l'occitana.

3. L'ARXIU D'ETNOGRAFIA I FOLKLORE DE CATALUNYA

Amb els treballs comentats fins ara, Farnés s'havia guanyat el reconeixement com a paremiòleg per part dels seus coetanis. Així, veiem que va ser un dels col·laboradors de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, dirigit per Tomàs Carreras i Artau, professor de la Càtedra d'Ètica de la Universitat de Barcelona.

En el primer volum dels *Estudis i Materials*, Josep M. Batista i Roca, secretari de l'Arxiu, fa la "Ressenya dels treballs del curs 1915-1916" (Batista i Roca 1916: 15-22) i, en l'apartat "Treballs ja començats" (Batista i Roca 1916: 21), es fa ressò de dos treballs en preparació que tenen com a protagonista Sebastià Farnés. Un és el "Corpus paremiològic català", del qual es diu que l'Arxiu n'ha confiat la direcció al col·laborador especialista en la matèria i veterà folklorista D. Sebastià Farnés i que la base és la col·lecció Farnés composta per més de 18.000 refranys i proverbis. L'altre treball és la recerca y estudi sobre "Folklore dels Fenòmens Atmosfèrics" també a càrrec de Farnés.

Unes pàgines més endavant, trobem un apartat dedicat al "Corpus paremiològic català, sota la direcció de D. Sebastià Farnés" (AEFC 1916: 53-55) amb una nota de la direcció i el qüestionari elaborat per Farnés. En la nota de la direcció (AEFC 1916: 53-54) hi ha uns quants elements a destacar: (1) Farnés incorpora a l'Arxiu tots els seus papers i copiosos materials paremiològics, resultat d'un treball intel·ligent, pacientíssim i sense interrupció de més de quaranta-cinc anys, cosa que la direcció de l'Arxiu li agraeix;¹⁰ (2) la col·lecció Farnés està formada per més de 18.000 parèmies catalanes, a les quals cal afegir-hi les variants i analogies, les correspondències en altres llengües, les referències a textos literaris que les contenen i les notes bibliogràfiques; (3) una mostra del treball realitzat per Farnés es pot veure en el primer volum i únic publicat d'*Assaig de paremiologia catalana comparada* (Farnés 1913); (4) Farnés es proposa completar la seva col·lecció amb els nous materials que aportin els col·laboradors de l'Arxiu per tal d'assolir la publicació de l'"Inventari o Corpus Paremiològic Català"; (5) el corpus en projecte caldrà adaptar-lo als fins primordials de l'Arxiu consistents a contribuir a l'estudi de la psicologia hispano-catalana a partir de materials empírics aplegats pels col·laboradors;

¹⁰ Massot (2011a: 74) dona notícia de la iniciativa de la Institució Patxot d'impulsar, l'any 1927, la realització del projecte "Refraner Popular de Catalunya", a partir dels materials del Refranyer de Marià Aguiló, que el fill de l'erudit mallorquí havia lliurat a la institució. Massot (2011a: 75-76) també explica que a Rafael Patxot li hauria agradat comptar amb la col·lecció que Farnés havia cedit a l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya per tal d'incorporar-la, juntament amb les d'altres folkloristes, al "Refraner Popular de Catalunya". De fet, Farnés havia deixat escrit que la seva col·lecció s'integrés a l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya després de la seva mort, ja que ell volia reservar-se-la en vida. A més, havia refusat que la seva col·lecció s'afegís a la d'Aguiló per al projecte del "Refraner Popular de Catalunya". Tanmateix, en Batista i Roca havia dit a Patxot que no s'havia de perdre l'esperança de poder comptar, finalment, amb el refranyer de Farnés, ja que una de les seves filles havia comprès el valor del projecte.

(6) es procurarà que el “Corpus Paremiològic Català”, més que una obra d’erudició, de pura curiositat o d’exclusiu interès filològic i literari, resulti una base completa i sistemàtica per a un estudi de la psicologia hispana comparada, des de l’especial punt de vista paremiològic català; (7) al costat de les parèmies catalanes caldrà anotar les correspondències castellanes i de les altres llengües i dialectes hispans, sense excloure la llengua portuguesa per tal de constatar no només el fons ideològic coincident sinó també els matisos diferencials de les filosofies populars hispanes; (8) només el fons paremiològic català serà objecte de les recerques de l’Arxiu i se suposarà que ja estan fetes per als altres fons paremiològics (refranyers en castellà, gallec, portuguès, etc.).

A continuació, s’inclou el “Qüestionari” elaborat per Farnés (1916: 54-55) per tal que els col·laboradors puguin confegir la “Papereta Paremiològica”. Aquesta papereta ha de contenir la següent informació:

- I. La frase, refrany o dita, expressada amb tota claredat.
- II. La cita del tros de conversa en què s’ha esmentat o a propòsit de què s’ha dit.
- III. Què es vol significar amb la dita, frase o refrany.
- IV. Quines referències se’n saben de més a més.
- V. Lloc de la dita: comarca de què forma part.
- VI. Qui l’ha tret a conversa – un pagès, un capellà, un metge, etc.
- VII. Si és natural del lloc o foraster; si això últim, com solen dir-ho en la comarca: notin-se bé les diferències.
- VIII. Data de la recerca i nom del col·laborador.

Tot seguit, es fa referència també a quines han de ser les condicions materials de la papereta: (1) s’escriurà amb lletra clara i a una cara; (2) les dimensions de les paperetes seran: 138 mm x 103 mm; (3) s’escriurà a l’ample del paper i es deixaran marges (un dit a dalt i un dit a l’esquerra). Finalment, es diu que s’esmentarà els col·laboradors que amb les seves col·leccions o recerques cooperin en l’obra del “Corpus Paremiològic Català”.

Veiem, per tant, que Farnés aporta una metodologia i uns criteris detallats per tal d’orientar i donar unitat al treball col·lectiu que es volia realitzar amb l’ajut dels col·laboradors i sobretot per enfocar aquest treball d’una manera científica.

De la intenció de realitzar el projecte del “Corpus Paremiològic Català”, en tornem a trobar una notícia referida al curs següent. Així, en el “Programa d’Estudis i Treballs per al curs 1916-1917” s’anuncia la sessió “Corpus Paremiològic Català. Conferència-introducció”, amb presentació de materials, per D. Sebastià Farnés (AEFC 1916: 109).

4. L'ARXIU DE TRADICIONS POPULARS

A la revista *Arxiu de Tradicions Populars*, dirigida per Valeri Serra i Boldú entre el anys 1928 i 1935, Farnés va publicar cinc articles dedicats a l'estudi de la parèmia.

El 1928, en el primer fascicle de la revista, Farnés estudia el significat de la frase "Sant Joan, bon sant" continguda en la parèmia: "Sant Pere, bon home; / sant Joan, bon sant, / si han vingut de bon just" i fa una hipòtesi sobre la possible incorrecció del nom "Joan", que a criteri de Farnés hauria de ser "Johan'n" (amb el significat de "jo en tinc") (Farnés 1928).

En el quart fascicle de la mateixa revista, en l'article titulat "Demofilologia. Literatura oral. Dues cultures" (Farnés 1929-1933a), Farnés fa unes reflexions sobre la cultura literària i la cultura popular i les llengües amb les quals són expressades; a continuació, se situa en el terreny de la parèmia i exposa l'objectiu principal que persegueix en aquest estudi: "sanejar la parèmia", és a dir, restablir la seva salut. La premissa de Farnés és que cal depurar la parèmia de la mateixa manera que cal depurar el llenguatge. Per això, estableix una tipologia de les incorreccions lingüístiques que apareixen en l'evolució de determinades parèmies: (1) omissió d'una lletra; (2) inversió d'una lletra; (3) canvi d'una lletra; (4) confusió fonètica; (5) lliçó viciosa; (6) viciosa interpretació; i (7) filigranes del llenguatge.

En el cinquè fascicle de la revista, publica l'article "Demofilologia. Literatura oral. Una endevineta proverbial" (Farnés 1929-1933b), que se centra en l'estudi d'una parèmia catalana que, segons indica Farnés, es troba inclosa en la *Colecció de refranes y proverbios* del "savi paremiòleg castellà Ferran Núñez".¹¹ Farnés en fa un treball lingüístic minuciós i aconsegueix, així, desxifrar el sentit, en un principi incompreensible, de la parèmia.

Sobre el tema de les parèmies en forma d'endevinalla, l'any 1918, Farnés havia publicat a la revista *Catalana* l'article titulat "Folklore: Parèmies-endevinetes. Les tres gallines" (Sebastià Farnés 1918). En aquest article, Farnés relaciona una fórmula d'un joc infantil amb una parèmia, en documenta set versions i n'assaja una possible interpretació.

La fórmula, que va ser recollida pel mateix Farnés, mentre presenciava com la canalla jugava, fa així: "La gallina blanca, / que tot ho escampa; / la gallina negra, / que tot ho arreplega; / la gallina rossa, / que tot ho arreboça". Mentre que la parèmia, de la qual n'aporta variants recollides per Maspons i Labrés, Francesc Llagostera i Sala, Pau Bertran i Bros, Constantí Llombart, Cels Gomis i Francesc Camps i Mercadal (dues variants), es redueix als dos primers aparellats de la fórmula anterior: "La gallina blanca, / que tot ho escampa; / la gallina negra, / que tot ho arreplega".

En aquest article, cal destacar la importància que Farnés dóna a les dades contextuals de les versions de Maspons i de Bertran i Bros, ja que li serveixen

¹¹ Probablement Farnés es refereix a l'obra d'Hernan Núñez (1555).

per analitzar l'evolució de la fórmula rimada cap a la parèmia. Així, es pot observar com, tot i tenir una estructura i un contingut semblants, la funció és diferent i el seu sentit també.

En aquest treball, Farnés palesa, a més, una maduresa com a folklorista. Ho podem observar en el següent comentari en què es dol de no haver anotat totes les dades sobre el joc infantil que acompanya la fórmula rimada:

Aquesta dita fou recollida entre canalla: unes nenes assegudes a terra, a la rodona, de peus al mig de la roda; cantussejaven ab ritme ben marcat aquests tres dístichs, lo darrer dels quals les movia a grosses rialles, per que consistia'l joch –me sembla recordar– en arreplegar ab les dues mans totes les joguetes que podien (avellanes, ametlles, etc.). No descrich ab més detalls el jòch per que no se m'han quedat gayre a la memòria: era a la primeria de les meves aficions folklòriques, y per lo tant mes investigacions eres molt deficientes. ¡Ara fos a fer! (Farnés 1918: 218).

En el sisè fascicle de la revista *Arxiu de Tradicions Populars*, Farnés publica l'article "Demofilologia. Literatura oral. Motius del rei En Pere d'Aragó" (Farnés 1933). En aquest cas, Farnés comenta els "Motius que foren fets per lo noble En Pere de Aragó, pare que fou del Rei En Joan i del Rei En Martí" que va donar a conèixer el mallorquí Gabriel Llabrés l'any 1891 al *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* i després a *La Veu de Catalunya* (Farnés 1933: 336). En aquest treball, Farnés comenta l'evolució errònia que han sofert algunes d'aquestes parèmies. Veiem-ne dues a tall d'exemple:

1. Deu te guard de pared fesa¹²
e de hom de Manresa;
2. De passera rodona
e de dona de Girona.

Sobre la primera diu:

L'hom de Manresa a què es refereix la referta, al meu entendre, no és pas el ciutadà de la Llum, sinó, en general, tot home gandul, mandrós, de qui sol dir-se pels companys de feina que *ja es de mandresa*, de ganduleria (Farnés 1933: 336-337).

Sobre la segona, fa el següent comentari referit a la primera part de la parèmia, "De passera rodona":

Així diu el segon "motiu" i no *panera*, errada no deguda sens dubte a l'original del *Diccionari* Aguiló sinó a la transcripció estampada. La *passera* rodona, de fusta o de pedra, biga o còdol, en un gual de riu o riera, és molt perillosa, per manca de fermesa (Farnés 1933: 337).

I, pel que fa a la segona part, "e de dona de Girona", Farnés assenyala que més que de dona de Girona caldria pensar que es tracta de dona *girona* (o *girella*), és a dir, dona de poca fermesa. Per tant, considera que la parèmia, en el seu conjunt, ha estat mal entesa.

¹² Farnés, aclareix en nota, "fes, fesa: esquerdat, esquerdada".

Finalment, el 1935, en el setè fascicle de la revista, Farnés publica l'article "Demofilologia. Literatura oral. Veïns perillosos" (Farnés 1935). En aquest treball, Farnés analitza vint-i-quatre variants de la coneguda parèmia "A la vora del riu, no hi facis el niu". En aquest cas, Farnés utilitza tant versions publicades en col·leccions paremiològiques de diversos autors com versions orals recollides per ell mateix. Són de destacar els comentaris sobre el significat i l'ús de la parèmia que Farnés anota en els casos que té documentats.

5. LA PAREMIOLOGIA CATALANA COMPARADA

Hem vist fins ara una sèrie de publicacions de Sebastià Farnés dedicades a l'estudi de les parèmies, una activitat a la qual va dedicar-s'hi de manera continuada al llarg de la seva vida. Però l'obra que va culminar aquest treball intens i constant va ser la *Paremiologia catalana comparada* (Farnés 1992-99) publicada de forma pòstuma, en vuit volums, en una edició a cura de Jaume Vidal Alcover, Magí Sunyer i Josep Lluís Savall, amb la col·laboració de Josep M. Pujol. Per la seva magnitud, l'obra té una importància equivalent a la d'altres obres de referència com són, en el terreny de la filologia, el *Diccionari de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra, el *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll, el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* i l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines, i, en el terreny del folklore i l'etnopoètica, els *Materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya* editats per Josep Massot i Muntaner, unes obres que contribueixen a fer de la cultura catalana una cultura amb majúscules.

El "Pròleg" a la *Paremiologia catalana comparada*, que Farnés va escriure per presentar la seva gran obra, és un text extraordinàriament útil per entendre quines van ser les decisions que va prendre pel que fa a l'ús del terme parèmia, les motivacions que el van dur a recollir i estudiar les parèmies i les influències que va rebre.

Pel que fa a l'ús del terme *parèmia*, en l'*Assaig de paremiologia catalana comparada*, Farnés n'havia justificat l'elecció pel fet de ser més general i més inclusiu que altres termes utilitzats en les col·leccions de parèmies catalanes (Farnés 1913: 6). Però en aquest pròleg a la *Paremiologia catalana comparada*, Farnés amplia una mica més la seva explicació i documenta l'ús dels termes "adagi", "refrany", "ditxo", "proverbi", "referta", "dita" i "aforisme" en la tradició catalana.¹³ De tots ells, n'hi ha un, el terme "refrany", que considera que no hauria d'utilitzar-se i ho justifica de la següent manera:

¹³ Per a la vigència dels diversos noms que els autors han utilitzat al llarg de la història de la literatura catalana, vegeu Conca i Guia (1993). Per al mot "refrany", els autors esmenten la primera documentació del terme, en el sentit paremiològic, en el llibre *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell i dediquen un extens estudi a la polisèmia i al significat actual del mot (Conca i Guia 1993: 35-45).

refrain en francès vol dir el mateix que retronx, tornada, repetició d'una frase en una cançó o poema: *ritornello* en italià. Per ço no és propi donar aquest nom al conjunt de parèmies d'un poble (Farnés 1992: 30).

Pel que fa als altres dos aspectes comentats: les motivacions que el van dur a recollir i estudiar les parèmies i les influències que va rebre, els estudiarem tot seguit de forma més detallada.

5.1. Les motivacions

L'interès de Farnés per l'estudi de les parèmies ve motivat per la voluntat de "refer, de reconstruir el patrimoni nacional" (Farnés 1992: 15). En Farnés, l'amor a la pàtria esperona i justifica el seu interès per l'arreglada de les parèmies catalanes. Així, referint-se a la *Paremiologia catalana comparada* diu: "Ella és el conjunt de mes amors: gairebé diria que és la meua història íntima, mon viatge, no a la recerca de l'ideal, sinó a la reivindicació del patrimoni dels catalans, del seu patrimoni espiritual" (Farnés 1992: 15).

Farnés va començar de molt jove a interessar-se per l'arreglada de parèmies catalanes. I va continuar aquesta tasca de manera constant i ininterrompuda durant tota la seva vida.

En Farnés trobem l'erudit, però sobretot el folklorista, ja que la seva voluntat és recollir parèmies de la tradició oral. La primera informant que li va proporcionar parèmies per a la seva col·lecció va ser la seva mare. A ella li dedica unes sentides paraules d'agraïment en el moment de fer balanç de la feina feta i de reconèixer l'ajut que ha obtingut de moltes persones. Diu:

I en primer lloc, en indret preminent, presidint la ja nodrida assemblea de paremiòlegs catalans cal col·locar-hi la mare: ella fou qui em posà en possessió de la més preuada col·lecció de parèmies orals: són la immensa majoria de les que duen la indicació de llur procedència amb la nota: "recollida de viva veu a Sant Feliu de Codines" (Farnés 1992: 15).

En els anys de joventut, Farnés s'interessa també per recollir, a més de les parèmies, altres formes del folklore, amb la intenció de salvar la "cultura pàtria". Ho explica tot rememorant les estones de lleure que li proporcionaven les vacances i que dedicava a aquesta activitat d'arreglada:

Bellíssimes tardes de vacances dels meus estudis ben aprofitades al costat d'aquell tresor folklòric, de converses sempre interessants, sempre adreçades a recollir cançons, costums, dites, jocs, oracions, conjurs, endevinalles... sempre amb el fi i bon intent de salvar i restaurar la nostra cultura pàtria (Farnés 1992: 15).

D'acord amb l'ideal de la Renaixença, en Farnés l'amor a la pàtria va estretament lligat a l'amor a la llengua. Diu:

M'és una viva satisfacció poder recordar la pregonera emoció que em produïren les paraules de la mare quan, al considerar la meua afició en restaurar i rejuvenir tot lo català, exclamà: "–Si ton pare et pogués veure, quina satisfacció en tindria! Ell que mai

volgué escriure en castellà, ni resar en una altra llengua que en la que ens ha donat Déu” (Farnés 1992: 16).

Els primers proverbis catalans recollits per Farnés en els seus anys d'estudiant van ser un total de 150, tots procedents de la seva “estimada vila” (Farnés 1992: 15). Després, al llarg dels anys, va anar ampliar la seva col·lecció. El seu interès abraça tot el territori de llengua i cultura catalanes, tot i que és conscient que hi ha llocs que hi són poc representats. Entre els llocs on pensa que encara queda molt per investigar esmenta Alacant, Castelló, el Maestrat, Tarragona, el Priorat, les Riberes del Cinca, del Ribagorça i del Pallars i Eivissa, entre d'altres (Farnés 1992: 22-23).

El seu objectiu és elaborar un Corpus Paremiològic de la Llengua Catalana, fet a partir de les parèmies que són vives, que són presents en la tradició oral, però pensa que això no serà possible fins que no hagi aconseguit aplegar, almenys, cinquanta mil parèmies. I ho justifica dient:

I encara no es tindran pas totes les que hi ha vivents (no parlo ara de les que es troben en els llibres, que són en desús tal vegada ja des que les consignaren per escrit) perquè cal haver esment que tractem d'un ésser que *viiu*, que és el mateix que dir que muda, que es renova, que evoluciona, que es nodreix cada dia, a totes hores i a tot arreu del món on té vida un home català, que és com dir una cèl·lula d'aquest cos social animat per un esperit que en diuen nacionalitat catalana: conjunt complex de cèl·lules materials i espirituals, que pensen, que elaboren idees, que descobreixen veritats i les expressen mitjançant paraules lligades amb l'art (Farnés 1992: 23).

La tasca de Farnés com a paremiòleg va lligada a la recuperació de la llengua catalana. Farnés està convençut que l'estudi comparatiu de les parèmies entre diverses llengües té un gran valor, però en el cas del català encara en té més: té un valor patriòtic. Cal recollir les parèmies no només per conservar-les, sinó també per fer-les circular, perquè siguin usades (Farnés 1992: 23).

Per a Farnés, l'estudi de les parèmies va lligat a poder-ne conèixer l'origen. Farnés ens diu que cada parèmia té la seva pròpia història i, per tant, quan trobem documentació sobre una determinada parèmia cal recollir-la i conservar-la. D'aquesta manera es podrà anar construint la monografia de cadascuna d'elles (Farnés 1992: 23). Però, l'objectiu d'arribar a saber quin és l'origen d'una parèmia està relacionat amb la idea de reconstruir la llengua, amb la voluntat de netejar-la de barbarismes. Aquesta idea està en la base d'alguns dels articles que havia publicat anteriorment. Com hem vist, Farnés havia posat de manifest els errors lèxics continguts en determinades parèmies que eren vives en la tradició oral del seu temps.

Farnés també expressa el seu interès per la recollida de les variants de les parèmies, un interès que va lligat també al desig de la salvaguarda de la llengua i a fer palesa la unitat de la llengua catalana. Diu: “Les parèmies ens assenyalaran amb tota precisió la unitat de l'esperit de la nació catalana dins la gran varietat de sos dialectes” (Farnés 1992: 29).

5.2. Les influències

Farnés va consultar molts reculls paremiològics, tant de publicats com d'inèdits, i moltes obres literàries, com es pot veure en les 157 pàgines de bibliografia incloses en el volum primer de la *Paremiologia catalana comparada* (Farnés 1992-99, vol 1: 31-188), però el seu punt de partida és la voluntat de recollir les parèmies de la tradició oral, les genuïnament folklòriques. Algunes de les obres que més el van influir en el seu propòsit són les següents:

(1) La "Colección de refranes catalanes con su correspondencia castellana" inclosa en l'apèndix al *Diccionario catalán-castellano redactado en vista de cuantos se han publicado hasta el día por D. Y M.* (Diccionario D. y M. 1847), que conté 461 proverbis catalans. Aquesta col·lecció és la primera que origina l'interès de Farnés per l'estudi de les parèmies, un interès que va lligat a la recuperació i dignificació de la llengua catalana. Diu Farnés:

aquesta col·lecció tingué per a mi una gran vàlua, perquè fou l'origen i fonament de la meva afició al refrany català i per ella a l'estudi del nostre idioma tan iniquament menyspreuat per tot el meu món, tot el meu voltant: parents, amics, mestres,... (Farnés 1992: 16).

Farnés utilitza els proverbis d'aquesta col·lecció, no per reproduir-los en la seva, sinó com a base per recollir-ne de la tradició oral. En aquesta tasca l'ajuda la seva mare, que li diu si els proverbis que ell li llegeix els coneix de la mateixa manera o en variants (Farnés 1992: 16).

La consulta d'aquesta obra fa que en poc temps Farnés pugui enriquir la seva primera col·lecció amb nous proverbis fins arribar a tenir-ne prop de 700, tots ells de procedència oral.

(2) L'"Aforística catalana, ó sia colecció de refrants populars catalans" del metge Francesc Llagostera i Sala (Barcelona 1831 - Barcelona 1885),¹⁴ publicada el 1883 en els números 19, 20 i 21 de *Lo Gai Saber* (Llagostera 1883a). El mateix any el treball va sortir publicat també en forma de monografia (Llagostera 1883b).

Farnés destaca la importància del recull de Llagostera. Diu: "En Saura, en Ferrer, en Labèrnia, ja en donaven, ja, de proverbis, però en l'aplec d'en Llagostera, se'ns presentaven d'una altra manera" (Farnés 1992: 17). Tot i que Farnés no explica prou clarament a què es refereix quan diu que "se'ns presentaven d'una altra manera", cal pensar que el que li interessa de l'aplec de Llagostera és que constitueixi una col·lecció pròpiament paremiològica i no que les parèmies estiguin integrades en una obra que tingui una altra finalitat, com és el cas, per exemple, d'un diccionari, en Saura (1878), Ferrer (1839) o Labèrnia (1864-67).

¹⁴ Llagostera, que es va doctorar en medicina a Barcelona l'any 1869, va ser arxiver, bibliotecari i vicepresident de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona.

En aquest punt, val la pena aturar-se a comentar breument l'aportació de Llagostera a l'estudi de les parèmies. Llagostera inicia el seu article publicat a *Lo Gai Saber* amb una "Carta-Pròlech á en Francesch Pelay Briz" (Llagostera 1883a: 180-182). Aquesta carta-pròleg precedeix la col·lecció de parèmies pròpiament dita, una col·lecció que, malauradament, es presenta com una llista sense contextualitzar pel que fa a l'ús de les parèmies. La col·lecció continua en els dos següents números de la revista.

La carta-pròleg de Llagostera conté una sèrie d'elements que permeten observar el caràcter folklòric de la col·lecció. En primer lloc, Llagostera s'interessa per les parèmies que són vives en la tradició oral. Explica que la motivació que el va dur a col·leccionar-les va ser l'impacte que li va produir sentir-ne en "conversa de la boca d'uns pagesos" (Llagostera 1883a: 180). A continuació, Llagostera explica com ha concebut la seva col·lecció. En relació al material aplegat fa constar que "*aforisme, refrá ó adagi son pera nosaltres veus sinónimas que significan sentencias breus ó doctrinals, ó ditxos aguts y sentenciosos, de ús comú y forsas vegadas morals*" (Llagostera 1883a: 180).

L'autor justifica, així, no haver-hi inclòs "frases metafòriques", com ara "que hi ha molts modos de matar pussas", "que fulano es mes llarch que la Cuaresma", etc.; i que tampoc ha inclòs

refrans que, no sens estranyesa, havem vist impresos en obras formals ab lo titol de catalans, essent aixis que, senzillas traduccions del castellá, puig d'ell pareixen estargits casi bé lletra per lletra, nos sonan dins nostre llenguatge com inadmissibles castellanismes (Llagostera 1883a: 181).

Llagostera posa, a continuació, uns exemples que mostren la sensibilitat de l'autor pel respecte a les formes autòctones, és a dir, a aquelles formes que reflecteixen l'estructura lingüística pròpia de la llengua catalana. Els exemples són del tot aclaridors:

en compte de val mes saber que haver; vaja jo calent y riga la gent; las comares me volen mal porque 'ls dich las veritats; qui es ton enemich? lo del teu ofici; dels escarmentats surten los avisats, y altres com aquestos, que d'una hora lluny deixen veurer son llinatge, tenim per mes propis de la estructura de la nostra parla y per lo tant per mes correctes, sos equivalents en catalá: val mes ciencia que diners; primer jo, després jo y sempre jo; en dient las veritats se perden las amistats; no hi ha clavilla mes dolenta que la del mateix fust; gat escarmentat ab ayga tébia 'n te prou, y molts altres que podriam citarne (Llagostera 1883a: 181).

Una altra característica a destacar és el criteri de l'autor d'escriure les parèmies tal com solen pronunciar-se (tal com les ha sentides) i no pas versificades (com es troben en algunes obres impreses). L'autor manifesta que "moltes 'ns agradan mes en son prosaich laconisme, que posadas dintre 'l motllo d'una forsada cadencia" (Llagostera 1883a: 181). I en posa uns exemples:

Aixis es que en lloch de los sabis tenen á mengua, fer servir massa la llengua; si la dona ho vol, Joanot, no 't val fer lo borinot; y qui bé núa bé desnúa, tant si es fil com filampúa que havem llegit en obras impresas [...] havem preferit escriurer: poch parlar es sabiesa; de llevant ó de

ponent de la dona sígas parent; y qui be lliga be deslliga, que es la manera usual com semblants adagis van corrent de boca en boca (Llagostera 1883a: 181).

Finalment, Llagostera expressa la seva decisió de tenir en compte les variants i ho justifica dient:

Y com per expresar un mateix pensament son á voltas dos ó mes las versiones aforísticas aceptadas, també creguerem oportú inclóurerlas totas (Llagostera 1883a: 181).

Llagostera opta per classificar les parèmies que formen la seva col·lecció d'acord amb un criteri temàtic, és a dir, referides a la divinitat, a l'amor i al matrimoni, a la paternitat, a la família, a la higiene i la medicina, a l'atmosfera i la vida rural, etc.

Farnés opta, en canvi, per ordenar les parèmies d'acord amb un criteri alfabètic. Però, deixant de banda aquest criteri classificatori, la resta de consideracions exposades per Llagostera en aquest article segurament van influir en l'enfocament que Farnés va donar a la seva tasca paremiològica i, per això, Farnés li dedica tot un espai en el seu pròleg.

(3) La "Col·lecció inèdita de refrans catalans" de Pere Aldavert i Martorell. Farnés va mantenir una bona amistat amb el periodista, escriptor i polític Pere Aldavert i Martorell (Barcelona 1850- 1932) en els anys en què Farnés va formar part de la redacció de *La Renaixença*. Aldavert li va oferir servir-se de "la seva Col·lecció de refrans, tots ells arreplegats de viva veu" (Farnés 1992: 19). Aquesta col·lecció inèdita, que Aldavert havia deixat a Marià Aguiló perquè la incorporés al *Refranyer* que estava elaborant,¹⁵ va ser recuperada per Farnés, que va procedir a fer-ne un buidat per afegir les parèmies a la seva col·lecció. Així, en paraules de Farnés:

les parèmies que ja tenia guanyaren un comprovant, un valuós testimoni; les noves venien a enriquir el meu arreplec fent-lo més lluit i complet; les parèmies noves havien de portar el meu cabal a uns sis mil refrans (Farnés 1992: 19).

Farnés anava ampliant la seva col·lecció de parèmies, recollides de boca del poble i, en el moment d'incorporar-hi la col·lecció d'Aldavert, el nombre era ja de prop de sis mil.

(4) Farnés també va tenir en compte altres materials paremiològics d'interès folklòric i alguns d'ells els va integrar en la seva col·lecció. Farnés parla amb admiració dels autors d'aquests reculls en el pròleg a la *Paremiologia catalana comparada* (1992-99). En reproduïm un fragment:

¹⁵ El *Refranyer* Aguiló, que el fill de Marià Aguiló va lliurar a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya l'any 1926, va ser un dels darrers materials que van arribar a Montserrat procedents del fons de l'Obra del Cançoner que es conservava a Suïssa. Els hereus de Rafael Patxot i Juvert en van fer l'entrega al monestir l'any 2008 (Massot 2011a: 73). Josep Massot (2010, 2011b) ha publicat l'inventari de les 2043 carpetes que contenen el corpus aplegat per Aguiló, i Gemma Boada i Germà Colón, des de l'Institut d'Estudis Catalans, n'estan realitzant l'estudi i l'edició electrònica. Sobre aquest projecte, vegeu Boada i Colón (2014).

Ja dels temps més acostats al present he integrat ma Col·lecció amb la *Paremiologia Comarcana* d'en Josep Esteve i Seguí, de Manresa, els treballs folklòrics de l'infatigable Cels Gomis, els del doctor Oleguer Miró i Borràs, els d'en Serra i Boldú, Serra i Pagès, d'en Josep Coroleu, d'en Frederic Rahola, d'en Narcís Oller, d'en Josep Maria Batista i Roca. La magnífica col·lecció –que no he pogut veure completa– publicada en un diari de Tortosa per l'il·lustrat tortosí Frederic Pastor i Lluís, glossats magistralment per en Vergés: *Espurnes de la llar*.

L'*Aforística* i el *Folklore* de Mossèn Jacinto Verdaguer.

La *Col·lecció* d'en Pau Servat.

D'en Sebastià Giralt: *Frases Populars Catalanes*.

De Mossèn Antoni Maria Alcover: *Rondaies mallorquines*.

De Mossèn Caseponce: *Rondaies del Vallespir*.

Del doctor Francesc Camps i Mercadal: *Folklore menorquí*, amb una copiosa col·lecció paremiològica (Farnés 1992: 22).

Finalment, Farnés va trobar, també, en l'obra d'escriptors catalans documents paremiològics molt estimables. Entre aquests escriptors esmenta: Emili Vilanova, Robert Robert, Albert Llanes, Frederic Soler (Pitarra), Conrad Roure, Josep Pous i Pagès, Conrad Colomer, Joan Maragall, Ramon i Vidales, Ramon Ramon, Manuel Gaya i Tomàs, Francesc Vicent Garcia (rector de Vallfogona), Joaquim Riera i Bertran, Eduard Aulés, Josep Feliu i Codina, Joaquim Ruyra, Joan Pons i Massaveu, Antoni Careta i Vidal, Gaietà Vidal i Valenciano, Eduard Vidal i Valenciano, Francesc de Sales Vidal, Terenci Thos i Codina, Martí Genís i Aguilar, etc. (Farnés 1992: 22).

6. CONCLUSIONS

L'estudi de les publicacions de Sebastià Farnés sobre paremiologia ha posat de manifest que, des de l'època de joventut, el seu interès per l'arrellegada de diverses formes del folklore i, en particular, de parèmies va estar motivat per un sentiment patriòtic vinculat a la recuperació i dignificació de la llengua catalana. Aquesta actitud la va mantenir de forma coherent al llarg de la seva vida. Això explica que alguns dels articles publicats en les revistes de l'època estiguin dedicats, de forma monogràfica, a esmenar les incorreccions lingüístiques que apareixen en determinades parèmies.

L'aparició de la *Paremiologia catalana comparada* (Farnés 1992-99), una obra que no va poder ser publicada en vida del folklorista, ha estat molt important ja que ha permès disposar de la col·lecció completa de parèmies que Farnés havia aplegat al llarg de la seva vida, amb les equivalents amb altres llengües diferents de la catalana. Però, a més, la publicació té el valor afegit d'incloure el pròleg inèdit que havia escrit Farnés com a presentació a la seva obra.

Aquest pròleg ens permet conèixer de primera mà aspectes de molta importància per a l'estudi de l'autor i de la seva obra. Aquests aspectes fan referència al naixement de l'interès de Farnés per l'estudi de la paremiologia, les motivacions que va tenir per realitzar-la, les obres i els autors que més li van influir, la passió per la llengua catalana i el seu amor a la pàtria.

Les dades que aporta el present treball permeten conèixer una mica millor l'aportació de Sebastià Farnés com a folklorista i paremiòleg i, per tant, constitueixen una base més per a l'elaboració d'una futura història del folklore català.

BIBLIOGRAFIA

- ARXIU D'ETNOGRAFIA I FOLKLORE DE CATALUNYA (1916), *Estudis i Materials*, núm. 1, curs 1915-1916, Barcelona, Publicacions de la càtedra d'ètica, Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat de Barcelona. [AEFC]
- BATISTA I ROCA, J. M. (1916), "Resseña dels treballs del curs 1915-1916", dins *Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*, *Estudis i Materials*, núm. 1, curs 1915-1916, Barcelona, Publicacions de la càtedra d'ètica, Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat de Barcelona.
- BASTÚS I CARRERA, V. J. (1862-67), *La sabiduria de las naciones ó Los evangelios observados. Probable origen, etimologia y razón histórica de muchos proverbios, refranes y modismos usados en España, por el Dr... Con oportunas observaciones del Sr. D. Juan Eugenio Hatzenbusch*, Barcelona, Lib. de Salvador Manero, 3 sèries.
- BOADA PÉREZ, G. i COLÓN DOMÈNECH, G. (2014), "Edició electrònica del Refranyer Aguiló", *Estudis Romànics*, 36, 333-335.
- CONCA, M. i GUIA, J. (1993), "L'ús dels termes paremiològics en la història de la literatura catalana", *Els Marges* 48, 23-53.
- Diccionario D. y M. (1847), *Diccionario catalán-castellano redactado en vista de cuantos se han publicado hasta el día por D. y M. (libro de falquitrera)*, Barcelona, Imprenta de J. Roger, Calle de la Unión, n. 19.
- FÀBREGAS, I. (2010), "De la paremiologia catalana medieval en l'obra d'Eiximenis a la paremiologia occitana al tombant del segle XIX", *Actes del quinzè col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes, Lleida 2009*, vol. 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 125-135.
- FARNÉS, S. (1882), "Un refran popular", *La Renaixensa* 12, 77-79.
- FARNÉS, S. (1883), "Refrans catalans", *La Renaixensa* 13, 395-399.
- FARNÉS, S. (1884a), "Refrans catalans", *La Renaixensa* 14, 121-125.
- FARNÉS, S. (1884b), "Refrans catalans. Qui no't conegui que't compri", *La Il·lustració Catalana* 5, núm. 106, 75-77.
- FARNÉS, S. (1893), *Narraciones populares catalanas*, recogidas por Sebastià Farnés, traducidas libremente por A. R. LL., Barcelona, Biblioteca Universal Ilustrada.
- FARNÉS, S. (1913), *Assaig de paremiologia catalana comparada*, vol. 1 (Abarcar-Amich), Barcelona, Il·lustració Catalana.
- FARNÉS, S. (1916), "Qüestionari", dins *Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*, *Estudis i Materials*, núm. 1, curs 1915-1916, Barcelona, Publicacions de la càtedra d'ètica, Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat de Barcelona.
- FARNÉS, S. (1918), "Folklore. Parèmies-endevinetes. Les tres gallines", *Catalana: revista setmanal* 1, núm. 9, 218-220.
- FARNÉS, S. (1928), "Demofilologia. Literatura oral. Sant Joan, bon sant", *Arxiu de Tradicions Populars*, núm. 1, 11-12. Publicat en edició facsímil per Juan José de Olañeta (Barcelona, 1992).

- FARNÉS, S. (1929-1933a), (s.d.), "Demofilologia. Literatura oral. Dues cultures", *Arxiu de Tradicions Populars*, vol. 1, núm. 4, 193-199. Publicat en edició facsímil per Juan José de Olañeta (Barcelona, 1992).
- FARNÉS, S. (1929-1933b), (s.d.), "Demofilologia. Literatura oral. Una endevineta proverbial", *Arxiu de Tradicions Populars* [1929-1933], vol. 1, núm. 5, 264-266. Publicat en edició facsímil per Juan José de Olañeta (Barcelona, 1992).
- FARNÉS, S. (1933), (s.d.), "Demofilologia. Literatura oral. Motius del rei En Pere d'Aragó", *Arxiu de Tradicions Populars*, vol. 1, núm. 6, 336-338. Publicat en edició facsímil per Juan José de Olañeta (Barcelona, 1992).
- FARNÉS, S. (1935), "Demofilologia. Literatura oral. Veïns perillosos", *Arxiu de Tradicions Populars*, vol. 2, núm. 7, 20-23. Publicat en edició facsímil per Juan José de Olañeta (Barcelona, 1992).
- FARNÉS, S. (1992-99), *Paremiologia catalana comparada*, 8 vols., Barcelona, Columna.
- FARNÉS, S. (1992), "Pròleg", *Paremiologia catalana comparada*, vol. 1, Barcelona, Columna.
- FERRER, M. (1839), *Diccionario Catalán-Castellano con una colección de 1670 refranes*, Barcelona, Impremta i Llib. de Pablo Riera.
- LABÈRNIA I ESTELLER, P. (1864-67), *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana i llatina*, 2 vols., Barcelona, Espasa Germans.
- LLAGOSTERA I SALA, F. (1883a), "Aforística catalana, ó sia colecció de refrants populars catalans", *Lo Gay Saber*. Periódich literari quinzenal 5, 2a època, núm. 19 (1 de febrer, 1883): 180-183; núm. 20 (1 de març, 1883): 190-195; núm. 21 (1 d'abril, 1883): 201-204.
- LLAGOSTERA I SALA, F. (1883b), *Aforística catalana, ó sia, col·lecció de refranís populars catalans*, Barcelona, Estampa Espanyola.
- MASSOT I MUNTANER, J. (2010), "Inventari del Refranyer Aguiló", *Escriptors i erudits contemporanis*, novena sèrie, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 35-106.
- MASSOT I MUNTANER, J. (2011a), "Rafael Patxot i el refranyer de Marià Aguiló", *Escriptors i erudits contemporanis*, desena sèrie, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 67-87.
- MASSOT I MUNTANER, J. (2011b), "Inventari del Refranyer Aguiló", *Complements a l'inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner i a les seves missions*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 177-233.
- NÚÑEZ, H. (1555), *Refranes, o proverbios en romance, que nuevamente colligio y glosso el Comendador Hernan Nuñez, Professor eminentissimo de Rethorica, y Griego, en Salamanca*, Salamanca, Juan de Canova.
- SAURA I MASCARÓ, J. A. (1878), *Refrans, Adagis, Proverbis, Aforismes, frases proverbials, etc. disposats ab rigorós ordre alfabètic ab una ó més correspondencias castellanias*, apèndix al *Novíssim Diccionari manual de la llenguas catalana-castellana*, Barcelona, Llibreria de Esteve Pujal.
- UTHER, H-J. (2004), *The types of international folktales*, 3 vols., FFC 284-286, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia [ATU].
- VIDAL ALCOVER, J., SUNYER, M. i SAVALL, J. L. (1992), "Nota preliminar", dins FARNÉS, S., *Paremiologia catalana comparada*, vol. 1, Barcelona, Columna.